

Hvilke regjeringsalternativer gir velgergevinst?

Bjørn Erik Rasch¹

Innledning

Hvordan påvirker klare regjeringsalternativer partienes oppslutning ved valg? Lønner det seg for partiene å annonsere klart og tydelig før valgkampen tar til hvem de ønsker å regjere sammen med – en såkalt *førvalgskoalisjon* – eller er det fordelaktig for dem å holde regjeringsspørsmålet åpent til velgerne har sagt sitt? Dette er spørsmål som i liten grad har vært fremme i norsk forskning (men se Rommetvedt 1984, 1991), og den internasjonale forskningslitteraturen på området er også sparsom. Her skal vi belyse spørsmålene gjennom data fra en opinionsundersøkelse med et eksperimentelt tilsnitt. Det er viktig å merke seg at undersøkelsen gjelder *effekter av (hypotetiske) førvalgskoalisjoner på stemmegivning*, og den tilveiebringer ikke nytt empirisk materiale om hvor sannsynlig det er at ulike samarbeidskonstellasjoner etableres – det være seg før som etter det kommende valget.

I notatet redegjøres det først litt for kunnskapssituasjonen på feltet. Vi trekker frem noen viktige analyser om partisamarbeid som inngås før valg i flerpartisystemer, og den betydning førvalgskoalisjoner kan ha for velgernes adferd. Deretter presenteres det undersøkelsesopplegget som er valgt for å belyse innledningsspørsmålene. Dette leder i sin tur over i en presentasjon og tolkning av resultatene. Underveis skal vi også trekke frem noen data fra spørreundersøkelser med stortingsrepresentanter, i og med at det å danne koalisjoner eller ikke er prosesser på elitenivå – der forankring i Stortinget er essensielt.

---

¹ Bjørn Erik Rasch er professor ved Institutt for statsvitenskap og faglig leder for det tverrfakultære Demokratiprogrammet (www.demokrati.uio.no) ved Universitetet i Oslo. E-post: b.e.rasch@stv.uio.no. Takk til Gunnar Vogt i TNS-Gallup for godt samarbeid og nyttige diskusjoner av både undersøkelsesopplegg og resultater. Takk til Kristin Clemet og Hilmar Rommetvedt for kommentarer. Undersøkelsen ble presentert på Civitas frokostmøte 23. april 2009.

En rødgrønn trepartiregjering sitter nå ved roret, og intensjonen fra alle tre partiene er å gå til valg sammen på nytt i 2009. Det finnes altså ikke andre samarbeidsalternativer på venstre halvdel av det politiske landskap. På den borgerlige siden er situasjonen mer uavklart. Vi skal undersøke betydningen av to mulige førvalgskoalisjoner, nemlig et (nokså realistisk) samarbeid mellom KrF, V og H på den ene siden, og et (langt mer urealistisk) samarbeid mellom H og FrP på den andre. Vil partienes oppslutning – og eventuelt valgdeltakelsen – påvirkes av hvilken av disse løsningene som stilles opp mot de rødgrønne ved valget? Vi har undersøkt hvilken oppslutning partiene får i to separate, representative utvalg som får oppgitt ulike regjeringsalternativer før det tradisjonelle partispørsmålet. Hvilken av de to borgerlige førvalgskoalisjonene som nevnes, påvirker særlig oppslutningen til FrP og KrF. Når FrP nevnes som regjeringspartner sammen med Høyre, gjør FrP et byk i forhold til meningsmålingen. KrF registrerer derimot klar tilbakegang når førvalgskoalisjonen H/FrP tas inn i spørsmålsformuleringen. Det som kanskje er mest overraskende er at Høyre *ikke* får redusert oppslutning ved å bli stilt opp i førvalgskoalisjon med FrP; i den grad Høyre i det hele tatt "lekker" til sentrum ved å samarbeide til høyre for seg, blir dette (mer enn) kompensert.

Førvalgskoalisjoner og stemmegivning

Ved noen valg foreligger ett eller flere regjeringsalternativer når valgkampen tar til; i andre valg konkurrerer partiene uten bindinger til bestemte regjeringsløsninger, og det er åpne forhandlinger i etterkant av valget som blir bestemmende for hvem som til slutt inntar regjeringskontorene. Vi har med *førvalgskoalisjoner* å gjøre når to eller flere partier annonserer overfor velgerne at de er rede til å styre sammen hvis de får tilstrekkelig tilslutning på valgdagen. Dette innebærer at partiene i alle fall i noen grad samordner valgkampstrategiene sine, slik at de i denne forstand ikke lenger konkurrerer mot hverandre som helt uavhengige aktører. Det finnes imidlertid mange former – og mange grader – av samarbeid, med felles navn og nominasjons- eller listesamarbeid som det mest ambisiøse. Offentliggjøring av en klar intensjon om regjeringsamarbeid er et minimum.

Noen tall fra parlamentariske land – fortrinnsvis europeiske – etter 1945 kan være illustrerende. Det er svært få tilfeller hvor enkeltpartier oppnår flertall alene, som i Storbritannia og i Norge på 1950-tallet, slik at samarbeid i en eller annen form normalt må til for i det hele tatt å oppnå regjeringsmakt. I noe under halvparten av alle valg finnes minst én førvalgskoalisjon; "bare" i et knapt flertall av alle valg klargjøres det derfor først etter valget hvilke partier som vil samarbeide i regjering (Golder 2006).² Rundt en fjerdedel av alle koalisjonsregjeringene som blir dannet har basis i samarbeid som etableres før valgkampen.

Koalisjoner utformer som regel skriftlige plattformer – det er blitt alt vanligere – og i et større europeisk datamateriale som dekker mange tiår var det slik at over en tredjedel av regjeringsplattformene (delvis) var utformet og offentliggjort *før* valget (Strøm og Müller 2000).³ I

² Golders materiale omfatter til sammen 292 valg i 20 parlamentariske OECD-land i tiden 1945-1998 (vesteuropeiske land samt Australia, Canada og Japan). Databasen er tilgjengelig via Golders hjemmeside (<http://homepages.nyu.edu/~sln202/>).

³ Et norsk eksempel kan være "22-punktserklæringen" til partiene H, KrF og Sp fra juni 1989, hvor det ble sagt at "dersom valgresultatet gir grunnlag for det, vil det etter valget bli ført forhandlinger om et

Norge er vi godt kjent med førvalgskoalisjoner, men de forekommer langt hyppigere i noen land (som Tyskland, Frankrike og Østerrike), og langt sjeldnere i en rekke andre (som Finland, Italia og Nederland); Norge ligger rundt gjennomsnittet når det gjelder andelen valg med erklærte koalisjoner før valgene.

Det er et lite antall faktorer som synes å være viktige når det gjelder å forklare hvorfor førvalgskoalisjoner forekommer. Én faktor er representativiteten i valgsystemet. Jo større skjevheter i oversettelsen fra stemmer til mandater i flerpartisystemer, desto mer sannsynlig er førvalgskoalisjoner (Golder 2005). Det innebærer at partier kan sikrer seg et "styringstillegg" gjennom å samarbeide med andre partier.

Politisk avstand er en annen faktor som ser ut til å være viktig (jf. Rommetvedt 1991, Narud og Rasch 2007). Førvalgskoalisjoner dannes først og fremst av partier som ideologisk ikke står så langt fra hverandre; ofte vil det dreie seg om partier som er naboer på høyre-venstre akse. Førvalgskoalisjoner består så å si aldri av partier som ligger langt fra hverandre langs viktig konfliktlinjer. Regjeringer med "strange bedfellows" er noe en kun ser som resultat av åpne regjeringsforhandlinger etter valg der det ikke har vært førvalgskoalisjoner eller disse ikke har fått tilstrekkelig oppslutning. Det synes også å være slik at førvalgskoalisjoner er mer sannsynlig når de samarbeidende partene har realistiske muligheter for å oppnå flertall (alene eller med formelle støttespillere). Eventuelle førvalgskoalisjoner som store velgergrupper vil ha vanskelig for å se at i det hele tatt kan ende opp med regjeringsmakt, blir rett og slett ikke etablert.

Hvordan er forholdet mellom regjeringsalternativer og stemmegivning? Tar velgerne hensyn til mulige eller foreliggende regjeringsalternativer når de bestemmer seg for hvilket parti de skal stemme på? Her finnes det ikke noe enkelt svar.

Regjeringsdannelsen i parlamentariske systemer er indirekte: Enkelt sagt setter velgerne sammen parlamentet, mens parlamentarikerne setter sammen regjeringen. Midt på 1990-tallet gjorde Israel det eksperimentet å skille ut valget av statsminister; den parlamentariske grunnstrukturen ble beholdt, men velgerne skulle stemme separat på en partiliste til parlamentsvalget og en kandidat til statsministerembetet. Det første valget med denne ordningen var i 1996, og det så relativt normalt ut. Men effekten som kom senere var markant: De to store partiene gikk dramatisk tilbake, og oppflisingen av partisystemet økte. Dette indikerte at velgerne før reformen hadde lagt inn overveielser knyttet til regjeringsspørsmålet ved stemmegivningen, noe de største – antatt mest styringsdyktige – partiene tjente på. Det hadde med andre ord vært en *taktisk*

---

regjeringsalternativ av sentrumspartiene og Høyre" (fra Innst. S. nr. 305 for 1988-89, s. 36). Erklæringen var på mange måter en minimumserklæring, og den fjernet ikke all tvil med hensyn til hvilken troverdighet samarbeidsløsningen hadde. Etter valget ble imidlertid Syse-regjeringen – en mindretallskoalisjon – dannet. Fellesmerknader i innstillinger om langtidsprogrammet var tidligere den viktige erklæringen om samarbeid med sikte på regjeringssamarbeid (Rommetvedt 1991). Også når det gjelder den sittende rødgrønne regjeringen ble klare samarbeidsintensjoner uttrykt før valget. I ukene etter valget ble "Soria Moria-erklæringen" forhandlet frem som Stoltenberg-regjeringens plattform for 2005-2009. Veien frem til førvalgskoalisjonen var lang. *Dagsavisen* rapporterte 29. november 2002 at partilederne for Ap, Sp og SV nå for første gang stilte opp til et felles fotografi i forbindelse med diskusjonen om å etablere et regjeringsalternativ før valget i 2005, men partilederne måtte likevel intervjues enkeltvis om samarbeidsinitiativet. (Se Rasch 2004: 13.)

komponent i mange velgeres stemmegivning: De stemte ikke nødvendigvis på det partiet de likte aller best, men på det partiet som alt i alt ville resultere i den (for dem) beste regjeringsløsningen.⁴

Senere analyser har vist at denne formen for taktisk stemmegivning ikke er så uvanlig.⁵ Mange velgere lar regjeringsspørsmålet spille inn ved valget av parti, og en ikke ubetydelig andel later til å ha dette som det aller vesentligste. Analyser fra flere land indikerer at velgerne har et rimelig realistisk bilde av sannsynlige regjeringsløsninger, selv om det også er klare innslag av "ønsketenkning". I en undersøkelse fra Østerrike rangerte en tredel av respondentene regjeringskoalisjonen de støttet foran partiet de likte best; koalisjonen vurderes med andre ord som bedre enn noe enkeltparti (Meffert og Gschwend 2007).⁶

Regjeringsspørsmålet har vist seg å ha betydning for velgeradferden enten det dreier seg om førvalgskoalisjoner eller bare regjeringsløsninger som anses som sannsynlige resultater etter valget av tilstrekkelig mange velgere, men effektene synes naturlig nok å være mer markante når det gjelder førvalgskoalisjonene. Det ser blant annet ut til være en tendens til at velgere forlater partier de ellers ville støttet hvis de går inn i samarbeidskonstellasjoner velgerne ikke har tro på vil føre frem. Den samme tendensen til velgerflukt kan spores hvis partiet inngår i en koalisjon med store ideologiske spenninger, eller hvis det bringes inn koalisjonspartnere som noen velgere sterkt misliker. Hvis den politiske avstanden er liten mellom samarbeidende partier, er det selvsagt ikke sannsynlig at det er mange velgere som har sterkt negative følelser overfor andre partier i samarbeidet.

Ingen av disse velgereffektene er overraskende, og det er lett å tenke seg at de vil ha relevans også i dagens norske regjeringdiskusjon. Samtidig trekker de i litt ulike retninger, slik at det ikke er lett å si hva som alt i alt kan bli følgen av å satse på bestemte samarbeidsløsninger på borgerlig side.

Førvalgskoalisjoner er produkt av overveielser blant politiske ledere. En rekke forhold må forventes å inngå i overveielserne, men det er vanskelig å tenke seg at et parti vil inngå samarbeid dersom det ikke er noe å tjene på det – i form av mandater, taburetter eller politisk gjennomslag i kommende valgperiode. Et argument som gjerne trekkes frem i forbindelse med partisamarbeid er at det blir vanskeligere å artikulere partiets egenart og markere egne hjertesaker, noe som i sin tur kan utydeliggjøre partiet i velgernes øyne og redusere oppslutningen; frykten for å viske ut egen partiprofil svekker dermed lett lysten til å gå inn i koalisjoner – kanskje særlig førvalgskoalisjoner. I stortingsundersøkelsen 2005 sa 60 prosent av representantene seg enig i påstanden at "det er vanskelig å ivareta partiets egen politikk i en koalisjonsregjering". Blant representantene i FrP (og Sp)

---

⁴ Det hører med til historien at Israel ganske raskt fjernet ordningen med direkte valg av statsminister (siste statsministervalg var i 2001). Partisystemet kan likevel sies å ha blitt varig endret av eksperimentet som egentlig var begrunnet i å gi mer oversiktlige og stabile styringsforhold.

⁵ Se for eksempel Blais et al. (2006), Gschwend og Hooghe (2008), Meffert og Gschwend (2007), Bargsted og Kedar (2007), Goodin et al. (2007) og Herrmann (2008). Noen av analysene bygger på velgersurveys, men det er også enkelte rent teoretiske studier og former for eksperimenter.

⁶ En illustrasjon av en tilsvarende tankegang fra årets landsmøtesesong: I sin inviterte tale på Arbeidspartiets landsmøte sa SVs partileder Kristin Halvorsen om den rødgrønne regjeringen at "til sammen er vi bedre enn summen av våre partier". Sitert etter Dagsavisen 21. april 2009 (Kaia Storvik, "[Er alle sosialdemokrater?](#)").

var enigheten klart høyere, mens tendensen var motsatt i H og KrF som på undersøkelsestidspunktet satt med regjeringsansvar.

Undersøkelsesopplegg

Forholdet mellom førvalgskoalisjoner og stemmegivning kan undersøkes på mange måter. Her er det valgt en tilnæringsmåte som så vidt vites ikke er benyttet tidligere. Det gjennomføres ikke et kontrollert eksperiment i egentlig forstand, men det er klare paralleller: To meningsmålinger der nøyaktig de samme utvalgsprinsipper og prosedyrer er brukt gjennomføres samtidig. Respondentene i begge utvalgene får det samme partispørsmålet som brukes i vanlige partibarometre, men det er en forskjell når det gjelder hvilke regjeringsalternativer som nevnes for de to gruppene. Vil forskjeller i en opplysning om hvilke regjeringsalternativer en står overfor bety noe for hvilket parti respondentene sier de vil stemme på? Svaret er ja bare hvis det for et tilstrekkelig stort antall respondenter er slik at regjeringsoverveielser er vesentlig for stemmegivningen deres, dvs. at dette fører til mobilisering (flere som stemmer), hjemmesitting (færre som stemmer) eller (taktisk) skifte av parti.

Ved alle meningsmålinger er det feilmarginer. I denne undersøkelsen ligger de i området $\pm 1,7$ - $4,6$ prosentpoeng (avhengig av testprosedyre og vektning) og den er størst for de største partigruppene (se tabell 1A i appendiks). Hvis typen førvalgskoalisjoner i spørsmålsformuleringen ikke har betydning, skulle vi vente at forskjellen på svarene (partifordelingen) i de to representative utvalgene lå innenfor feilmarginen. Hvis forskjellen i måleresultat for et parti er større eller mindre enn null *etter* at det er tatt hensyn til eksakt *feilmargin*, antar vi at det er sporet en reell effekt av typen førvalgskoalisjon på stemmegivning.

Vi tar utgangspunkt i tre regjeringsalternativer. Det første er den sittende rødgrønne regjeringen. Det andre er et sentrumhøyre-alternativ der partiene KrF, V og H inngår, dvs. samme konstellasjon som styrte fra 2001 til 2005. Alt tyder på at de tre partiene vil satse på dette som en førvalgskoalisjon også i årets valg, selv om den ikke kan ha noe realistisk håp om annet enn mindretallsstatus etter valget, og til tross for at det ikke er så lett å se nøyaktig *hvordan* koalisjonen skal kunne innta regjeringskontorene uten hjelp fra FrP (som sier at det er uaktuelt å støtte en slik regjering).

Det tredje alternativet vi tenker oss er et samarbeid mellom H og FrP. Selv om de to partiene sitter i byråd sammen i Oslo, og samarbeider lokalt også flere andre steder, er en førvalgskoalisjon av denne typen på nasjonalt plan selvsagt lite realistisk. Men samtidig er andre konstellasjoner der FrP inngår som samarbeidspartner enda mer urealistiske, gitt fullstendig avvisende holdninger fra ledelsen i både Venstre og KrF. Den koalisjonen vi setter fokus på er dermed den eneste som potensielt kunne bringe FrP inn i (regjerings)varmen *før* valget, og nettopp dette er noe vi kan studere effekten av.

I undersøkelsen stilles to spørsmål – ett til hvert av to representative utvalg på om lag 1.000 personer:

Spørsmål 1 til utvalg A. *Vi er nå interessert i å høre hvordan du ville stemt hvis det var valg i morgen. Anta at det ved dette valget foreligger to klare regjeringsalternativer, på den ene siden den sittende rødgrønne regjeringen, og på den andre siden et regjeringsalternativ som består av Høyre, Kristelig Folkeparti og Venstre. Hvis det var Stortingsvalg i morgen, og du skulle gå og stemme, hvilket parti ville du da stemme på?*

Spørsmål 2 til utvalg B. *Vi er nå interessert i å høre hvordan du ville stemt hvis det var valg i morgen. Anta at det ved dette valget foreligger to klare regjeringsalternativer, på den ene siden den sittende rødgrønne regjeringen, og på den andre siden et regjeringsalternativ som består av Høyre og Fremskrittspartiet. Hvis det var Stortingsvalg i morgen, og du skulle gå og stemme, hvilket parti ville du da stemme på?*

Spørsmålene er like bortsett fra hvilket alternativ til den sittende regjeringen som nevnes. Ved å nevne regjeringsalternativ for respondentene, bringes dette aspektet frem i bevisstheten. Vi kan anta at en del uansett ville ha reflektert over regjeringsspørsmålet før de avga svar, men nå sikrer vi oss at dette tas opp på lik måte overfor alle. Hvis det er slik at hvilke førvalgskoalisjoner som finnes ikke betyr noe for velgerne – de går utelukkende etter det partiet de synes er best – vil vi ikke vente at det er (signifikante) forskjeller på svarfordelingen i de to representative utvalgene.

For ordens skyld understrekes det at spørsmål 1 går til *alle* respondenter i det ene utvalget, og spørsmål 2 til *alle* i det andre utvalget. Det er altså ikke bare borgerlige velgere som får spørsmålet, og vi kan følgelig oversere eventuelle virkninger for alle partigrupper.

Vi har altså to grupper med respondenter. De utsettes for "stimuli" som er litt ulike. Endring i regjeringsalternativ på borgerlig side er å forstå som en *eksperimentvariabel* med verdiene H/KrF/V og H/FrP. Den førstnevnte situasjonen er langt på vei dagens realitet; i den grad det ligger an til noe førvalgsalternativ på borgerlig side, er det et trepartisamarbeid mellom KrF, V og H.⁷ Samtidig er det klart at det er en nokså svak stimulus respondentene utsettes for. De blir ikke på noen som helst måte bedt om å ta stilling til regjeringsalternativ; de får kun en setning med opplysning om å tenke seg at det er to bestemte alternativer som foreligger ved valget – ett til venstre og ett til høyre – før det ordinære partis spørsmålet leses opp. Problemet med svake stimuli er imidlertid at det kan være vanskelig å oppnå signifikante testresultater. Slik sett er det stor risiko for ikke å finne noen effekt (og hvis effekter likevel kan spores, styrkes i og for seg tiltroen til at de er reelle).

Vi opererer som nevnt med to svargrupper i undersøkelsen. TNS-Gallup – som har gjennomført undersøkelsen (telefonomnibuss) – trakk to representative utvalg etter nøyaktig samme prinsipper som ordinære partimålinger. (En sjekk i forhold til bakgrunnsvariable tydet ikke på noe "unormalt" ved de to utvalgene som er trukket.) Totalt ble 996 (utvalg A) og 993 (utvalg B) personer intervjuet. Intervjuene foregikk de to første ukene av februar 2009, og da helt parallelt i de to utvalgene (like mange i hvert utvalg hver dag). Det sistnevnte er gjort for å nøytralisere tidsfaktoren, og sikre at den ikke skal kunne forklare eventuelle forskjeller i svarmønsteret mellom utvalgene.

⁷ Tematikken var også fremme i media før intervjuene ble gjennomført, og til dels mens de pågikk.

Intervjuingen startet umiddelbart etter den ordinære partimålingen til TNS-Gallup (partibarometeret for februar i regi av TV 2 tatt opp i uke 6), og den ble avsluttet en uke før intervjuene til en ny partimåling tok til (partibarometeret for mars). En figur som viser undersøkelsesopplegget finnes i et appendiks.

Resultater

Vi presenterer resultatene av undersøkelsen på to måter. Det har ingen hensikt å oppgi selve partifordelingen i materialet. Grunnen er at det (av økonomiske grunner) ikke har vært mulig å inkludere de variablene som brukes ved vektingen av tallene i ordinære partibarometre, og direkte sammenligning med partimålingene er derfor ikke mulig. Det interessante for oss er eventuelle *forskjeller* mellom tallene i de to utvalgene. Det fokuseres derfor på differanser i partioppslutningen som registreres i utvalgene. Først vises differansene slik de fremkommer i "råmaterialet" etter at kun respondenter som ikke har villet svare er tatt bort.

Deretter vises differansene som fremkommer etter at materialet er vektet. Som nevnt har vi ikke grunnlag for eksakt vekting, og det er derfor benyttet estimater fra partimålingen uken før undersøkelsen tok til. Dette innebærer at noen partier som erfaringsmessig får for lite oppslutning i meningsmålinger er vektet opp, mens andre som typisk får for stor støtte er vektet ned. Før differansene i det vektete materialet beregnes er de som ikke vil svare (eller oppgi parti), de som er usikre (vet ikke) og de som sier de ikke vil stemme tatt bort. Dette er samme fremgangsmåte som ved ordinære partimålinger.

Det første en kunne legge merke til ved undersøkelsen hvor regjeringsalternativer nevnes, er at andelen *usikre respondenter* er mye *lavere* enn ved ordinære meningsmålinger. Det er med andre ord flere som bestemmer seg for parti å stemme på når de har blitt "minnet om" regjeringsmuligheter gjennom premissene som er lagt inn i spørsmålene. En tolkning av dette, dersom det gjenspeiler en reell effekt, er at hvor høyt og tydelig regjeringsvalget blir stående på den politiske dagsorden før valget kan komme til å påvirke valgdeltakelsen. De endringene som observeres nedenfor vil også kunne tolkes i lys av at antallet usikre er mindre enn vanlig: De "ekstravelgerne" som mobiliseres har sannsynligvis ikke partipreferanser som er representative for velgerskaren som helhet, og det trenger dessuten ikke å være nøyaktig de samme velgergruppene som mobiliseres i de to utvalgene.

Figur 1 her

Figur 1 viser differansene i råmaterialet. For noen av partiene er forskjellen mellom målingene helt ubetydelige (Sp, SV, Rødt).⁸ Utslagene for Ap, V og H er heller ikke signifikante på

---

⁸ Rødt får imidlertid uvanlig høye tall i målingene. I prinsippet er det mulig å tenke seg at dette skyldes et tilsig av respondenter som ikke liker noen av regjeringsalternativene som nevnes i spørsmålene.

konvensjonelle nivåer, selv om V ikke er så veldig langt unna (t-verdi 1,39). For KrF og FrP er det imidlertid markante utslag, og begge differansene er signifikante på 1%-nivå (t-verdier på henholdsvis 2,82 og 3,01). Differansene til KrF og FrP har motsatte fortegn, noe som reflekterer at KrF får størst oppslutning når KrF/V/H nevnes, mens FrP har lavest oppslutning i dette tilfellet. Sagt på en annen måte synes partiene å tiltrekke seg flest stemmer når de selv er del av førvalgskoalisjonen som nevnes, og de to partiene har stikk motsatte interesser når det gjelder de to borgerlige regjeringsalternativene som undersøkelsen omfatter. Tendensen i materialet er den samme for Venstre som for KrF, men det er kanskje litt overraskende at effekten for Venstre ikke er signifikant (annet enn på 10%-nivå).

Høyre er med i begge regjeringsalternativene på borgerlig side. Partiet får størst oppslutning når det antas å være i førvalgskoalisjon med FrP, men effekten er som nevnt ikke signifikant og kan skyldes tilfeldigheter. Det mest bemerkelsesverdige er likevel kanskje at Høyre *ikke taper* oppslutning på å bli nevnt som førvalgsalternativ sammen med FrP. I den grad Høyre har avgitt velgere til sentrum ved å samarbeide på høyresiden, har denne lekkasjen blitt kompensert.

Ser en på den samlede tilslutningen til de rødgrønne partiene er den størst når KrF/V/H er det konkurrerende alternativet, men differansen (på -2,4 prosentpoeng) er ikke signifikant. Motsatt er samlet oppslutning om de fire partiene på borgerlig side størst når H/FrP er regjeringsalternativ, men differansen (på 2,1 prosentpoeng) er ikke signifikant.

Vi har ikke mulighet til å si noe om velgerbevegelser eller hvordan observerte differanser er skapt. Hvordan oppstår for eksempel økningen for FrP? Er det en ren mobiliseringseffekt, eller får de tilsig av velgere fra andre partier? Likedan for KrF: Partiet taper velgere når en førvalgskoalisjon mellom Høyre og FrP bringes på banen. Går de til "hjemmesitterpartiet", går de til partiene i koalisjon til høyre for seg eller havner mange av dem hos de rødgrønne. Undersøkelsen gir ikke svar på noen slike spørsmål.

Figur 2 her

La oss nå gå over til tallene som er vektet ved hjelp av partibarometeret som ble avsluttet rett før undersøkelsen tok til. Dette endrer nivået på oppslutningen til flere av partiene i begge målingene, og følgelig størrelsen på noen av differansene. Mønsteret – med positive eller negative differanser – er det samme for alle partiene. Fortsatt skiller KrF seg ut med differanser som er signifikante på 1%-nivå. For FrP er differansen nå på hele 5,1 prosentpoeng, mens den er -3,1 for KrF.

I det vektete materialet er differansen for Høyre på 4,5 prosentpoeng, og nå er den signifikant forskjellig fra null på 5%-nivå (t-verdi 2,25). Høyre får med andre ord større tilslutning i utvalget der H/FrP oppgis som regjeringsalternativ, og økningen er så markant at det er lite sannsynlig at den skyldes tilfeldigheter. Vektingen har forsterket den tendensen som vi kommenterte i tilknytning til det uvektede materialet, nemlig at Høyre ikke ser ut til å tape på å nevnes som regjeringspartner med FrP.

Også differansen for Ap er høyere i det vektete tilfellet enn i råmaterialet (-4,0 prosentpoeng), men den går i motsatt retning av Høyre (og FrP). Differansen er imidlertid ikke signifikant på 5%-nivå (t-verdi på 1,71), men det er ikke så langt unna. Når det gjelder Venstre er situasjonen den samme som i det uvektede materialet.

Ser vi på partiblokkene er differansene på henholdsvis +4,8 prosentpoeng på borgerlig side, og -4,6 for de rødgrønne samlet. Begge differansene er signifikant forskjellige fra null i ensidige tester på 5%-nivå (t-verdier 1,94 og 1,86), men så vidt ikke i tosidige tester.⁹ Med andre ord: Samlet oppslutning om de fire borgerlige partiene er størst i tilfellet med H/FrP som førvalgskoalisjon; denne konstallasjonen svekker respondentenes tilbøyelighet til å stemme rødgrønt. Det er vanskelig å tro at disse effektene skyldes direkte overganger fra rødgrønne til borgerlige partier direkte – i alle fall ikke dette alene. Mye har trolig sammenheng med at noen velgergrupper blir hjemmesittere, mens noen mobiliseres fra hjemmesitternes og de usikres rekker.

Avslutning

Vi har vært opptatt av å få en bedre forståelse av om regjeringsalternativer – spesielt alternativer som annonseres før valgkampen tar til – påvirker partienes oppslutning. Kan partier tiltrekke seg flere velgere ved å etablere førvalgskoalisjoner? Vi har studert en flik av denne problemstillingen ved å gjennomføre meningsmålinger der et par forskjellige regjeringskonstellasjoner på borgerlig side nevnes for respondentene som tenkte konkurrenter til den sittende, rødgrønne regjeringen. Eksperimentet gir noen relativt markante utslag. Viktigst er effekter knyttet til den tilslutning FrP og KrF oppnår. KrF svekkes klart når H/FrP nevnes som førvalgskoalisjon i stedet for et samarbeid mellom KrF, V og H. Motsatt får FrP klart større velgerstøtte når de nevnes som koalisjonspartner med Høyre. Det sistnevnte kan være en effekt av koalisjonen H/FrP spesielt, men det kan også være en effekt av at FrP tas inn i varmen. Hvis det siste er tilfellet, må en tilsvarende effekt forventes å være tilstede også dersom er bredt (fireparti)samarbeid på borgerlig side ble annonsert.

Tallene fra meningsmålingene tyder på at FrP har mye å tjene på å bli anerkjent som aktuell koalisjonspartner. Det er ikke særlig overraskende. Likedan er det ikke så overraskende at KrF (og til dels Venstre) befinner seg i en diametralt motsatt situasjon. KrF ser i alle fall ikke ut til å ha noe å tjene i velgerskaren på at Høyre og FrP søker regjeringsmakt sammen. Mer overraskende er det at Høyre ikke får svekket oppslutning i meningsmålingen når H/FrP angis som førvalgskoalisjon; tvert i mot kan det se ut til at Høyre kommer styrket ut.

Meningsmålinger er selvsagt ikke valg. Resultatene fra undersøkelsen må tolkes med stor forsiktighet. Tallene indikerer at hvilke regjeringskonstellasjoner som formes forut for valget, påvirker velgernes stemmegivning. Men det er lang vei fra denne observasjonen, som hviler på en rekke forutsetninger som kan diskuteres, til anbefalinger om hva slags koalisjoner partiene i praksis

⁹ Alle andre signifikanstester vi har rapportert så langt er tosidige, som er å betrakte som litt mer krevende å passere enn de ensidige (feilmarginene blir noe større i de tosidige). Det kan imidlertid gis argumenter for at ensidige tester er mest dekkende i vårt tilfelle, i og med at vi kun er opptatt av om oppslutningen om et parti er forskjellig eller ikke i de to representative utvalgene.

bør søke å etablere. I en slik sammenheng er analyseresultatene her i beste fall bare en liten bit i det store bildet.

I undersøkelsen har vi operert med H/FrP som et potensielt regjeringsalternativ – en førvalgskoalisjon. Vi har nevnt at konstellasjonen er lite realistisk i praksis, i alle fall som førvalgskoalisjon. Regjeringsalternativer utformes først og fremst på eliteplan i partiene. Skepsisen til FrP i andre partier er trolig større blant toppolitikere og folkevalgte enn blant menige partimedlemmer og velgere.¹⁰ Det gjør det ikke enkelt å se for seg at FrP på kort sikt vil bli tatt inn i varmen.

Dette innebærer også at konstellasjonen H/FrP kommer litt som ”lyn fra klar himmel” for respondentene i utvalget som har fått dette spørsmålet. De aller fleste vil svare uten å tenke seg veldig grundig om. Slik sett er dette svært ulikt en situasjon for en førvalgskoalisjon mellom Høyre og FrP faktisk ble inngått, med all den oppmerksomhet dette ville generere i valgkampen.

Noen opplysninger fra to undersøkelser i Stortinget kan være illustrerende i denne sammenheng når det gjelder vurderingen av FrP i andre partier (se tabell 1, som er hentet fra Narud og Rasch 2007). Dataene er fra Makt- og demokratiutredningens stortingsundersøkelse (2000-01) og en stortingsundersøkelse våren 2005. Representantene er bedt om å angi hvilke partier som ligger nærmest eget parti, og hvilke partier som ligger lengst unna. De individuelle oppfatningene til representantene i hvert parti er ”summert” ved hjelp av flertallsprinsippet (mange andre summeringsmåter gir samme resultat, jf. Rasch 2003). Et slående trekk er at FrP av alle bortsett fra representanter i Høyre nevnes som partiet som ligger lengst unna eget parti. Men også høyrerepresentanter flest plasserer KrF og Venstre nærmere enn FrP. Et knapt flertall av KrF-representantene satte riktignok SV på jumboplassen i 2005, men så godt som alle representanter i sentrumpartiene anga at FrP lå lenger unna eget parti enn både Sp og Ap; de fleste uttrykte også at SV lå nærmere enn FrP. På basis av dette er det vanskelig å se for seg et bredt borgerlig samarbeid, og dataene gjør heller ikke førvalgskoalisjonen H/FrP – som vi har viet oppmerksomhet – spesielt realistisk. Vi ser av tabellen at mandattallene for partiene har svingt ganske mye ved de siste valgene (bortsett fra for Sp), men grunnstrukturen i stortingsrepresentantenes vurdering av avstander til andre partier har vært overraskende stabil fra det ene intervjudtidspunktet (2000) til det neste (2005).¹¹

Tabell 1 her

---

¹⁰ Hilmar Rommetvedt har stilt spørsmål i meningsmålinger ved flere anledninger i tiden 1987-2005 om hvem de enkelte velgere synes deres parti bør eller ikke bør samarbeide med. Inntrykket fra materialet er at velgerne er mer samarbeidsvillige overfor flere partier enn partilederne. (Upublisert, basert på personlig korrespondanse 20.04.09.)

¹¹ Siden det er relativt store utskiftninger på Stortinget ved hvert valg, er det kun et mindretall av representantene som har deltatt i begge undersøkelsene.

Både FrP og SV er fløypartier. Tar en utgangspunktene i preferanseoversikten i tabell 1, står disse partiene likevel i en ganske ulik situasjon innenfor hver sin halvdel av det politiske landskap. SV kommer høyt opp i vurderingen både i Ap (så godt som alle svarte på begge tidspunkter at SV var partiet som lå nærmest) og Sp. Det gir et klart bedre grunnlag for samarbeid enn på høyresiden, hvor en god del av representantene sier at FrP er det av alle stortingspartiene som ligger lengst unna.

Litteratur

Bargsted, Matias A. & Orit Kedar (2007). "Voting for Coalitions: Strategic Voting under Proportional Representation". Working paper. University of Michigan.

Blais, André, John H. Aldrich, Indridi H. Indridason & Renan Levine (2006). "Do Voters Vote for Government Coalitions? Testing Downs' Pessimistic Conclusion", *Party Politics* 12: 691-705.

Golder, Sona N. (2005). "Pre-Electoral Coalitions in Comparative Perspective: A Test of Existing Hypotheses", *Electoral Studies* 24: 643-663.

Golder, Sona N. (2006). "Pre-Electoral Coalition Formation in Parliamentary Democracies", *British Journal of Political Science* 36: 193-212.

Goodin, Robert E., Werner Güth & Rupert Sausgruber (2007). "When to Coalesce: Early Versus Late Coalition Announcement in an Experimental Democracy", *British Journal of Political Science* 38: 181-191.

Gschwend, Thomas & Marc Hooghe (2008). "Should I stay or should I go? An experimental study on voter responses to pre-electoral coalitions", *European Journal of Political Research* 47: 556-577.

Herrmann, Michael (2008). "Expectations about Coalitions and Strategic Voting under Proportional Representation". Working Paper 08-28. Universität Mannheim.

Meffert, Michael F. & Thomas Gschwend (2007). "Voting for Coalitions? The Role of Coalition Preferences and Expectations in Voting Behaviour". Paper presented at the Conference on Voters, Coalitions and Democratic Accountability, Exeter, October 5-6, 2007.

Narud, Hanne Marthe & Bjørn Erik Rasch (2007). "Ideologisk avstander og regjeringskoalisjoner – om vilkårene for samarbeid til venstre og høyre", i Per Kristen Mydske, Dag Harald Claes & Amund Lie, red. *Nyliberalisme – ideer og politisk virkelighet*. Oslo: Universitetsforlaget.

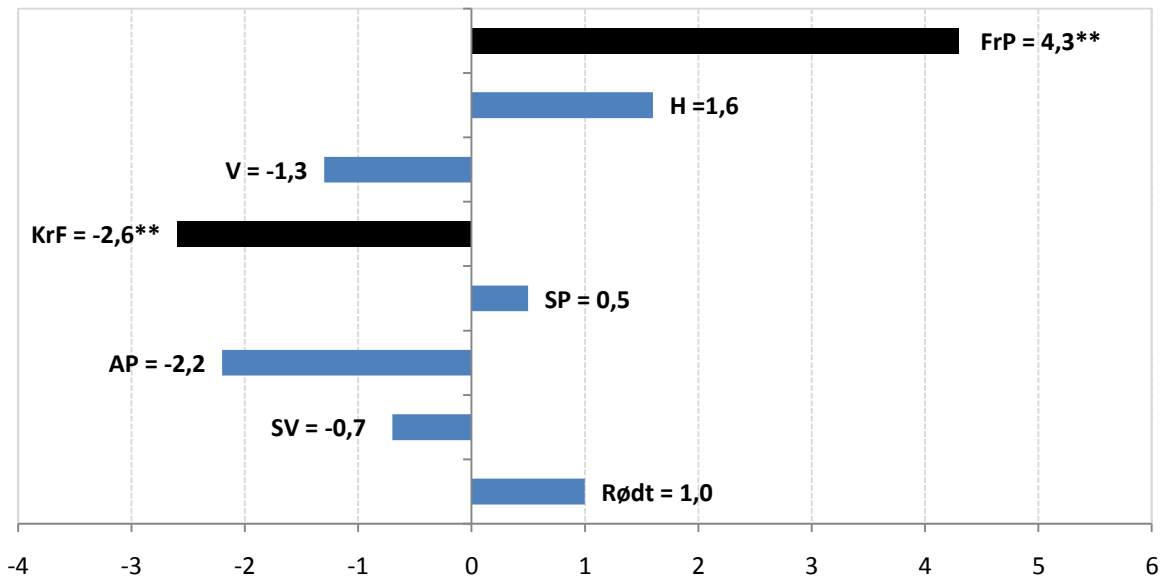
Rasch, Bjørn Erik (2003). "Det politiske landskap", *Tidsskrift for samfunnsforskning* 44: 37-66.

Rasch, Bjørn Erik (2004). *Kampen om regjeringsmakten. Norsk parlamentarisme I europeisk perspektiv*. Bergen: Fagbokforlaget.

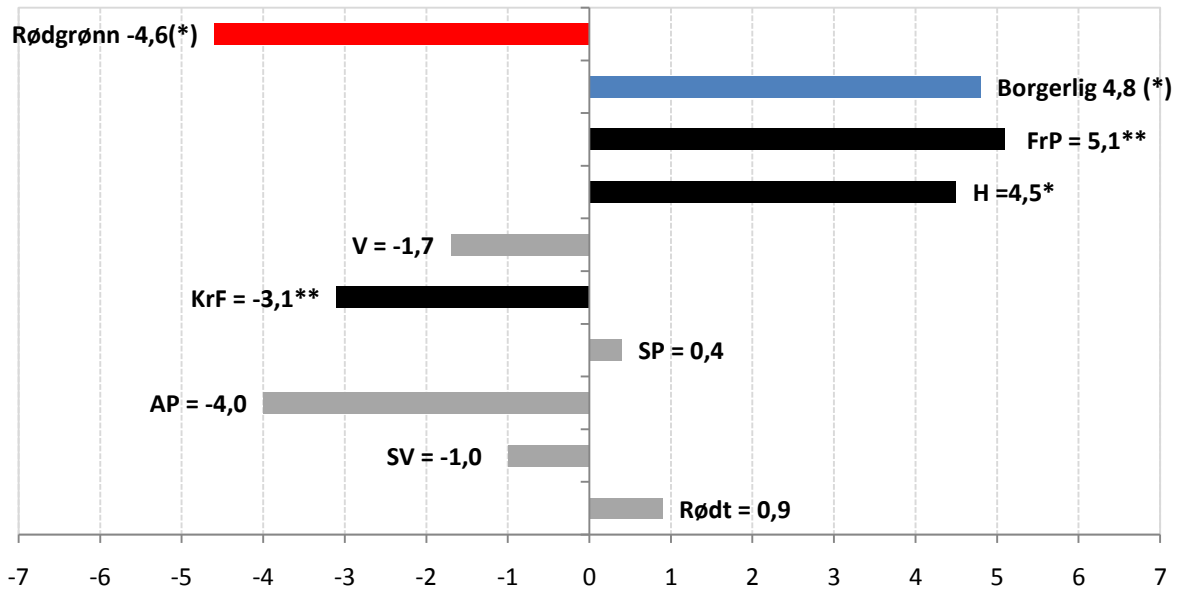
Rommetvedt, Hilmar (1984). *Borgerlig samarbeid. Sprikende staur eller laftet tømmer?* Oslo: Universitetsforlaget.

Rommetvedt, Hilmar (1991). *Partiavstand og partikoalisjoner*. Rapport RF-1991-246. Stavanger: Rogalandsforskning.

Strøm, Kaare & Wolfgang Müller (2000). "The Keys to Togetherness: Coalition Agreements in Parliamentary Democracies", i Lawrence D. Longley & Reuven Y. Hazan, red. *The Uneasy Relationship Between Parliamentary Members and Leaders*. London: Frank Cass.

Figur 1. Forskjell i oppslutning om partiene avhengig av hvilket regjeringsalternativ som oppgis (dvs. oppslutning i målingen med H/FrP minus oppslutning i målingen med KrF/V/H). Råttall uten noen form for vektning. Positiv differanse betyr størst tilslutning når regjeringsalternativet H/FrP nevnes. Negativ differanse betyr mindre tilslutning når H/FrP nevnes (eller at oppslutningen er størst når alternativet er KrF/V/H). Differanser merket med stjerne er signifikant forskjellige fra null (*=sig. 5%-nivå; **=sig. 1%-nivå). N=1898. (Andre partier/lister, usikker/vet ikke og vil ikke stemme er utelatt i figuren, men inngår i beregningen.)

Figur 2. Vektete tall. Forskjell i oppslutning om partiene avhengig av hvilket regjeringsalternativ som oppgis (dvs. oppslutning i målingen med H/FrP minus oppslutning i målingen med KrF/V/H). Positiv differanse betyr størst tilslutning når regjeringsalternativet H/FrP nevnes. Negativ differanse betyr mindre tilslutning når H/FrP nevnes (eller at oppslutningen er størst når alternativet er KrF/V/H). Differanser merket med stjerne er signifikant forskjellige fra null (*=sig. 5%-nivå; **=sig. 1%-nivå med tosidig test, mens parentes rundt stjernen indikerer ensidig test). N=1898. (Andre partier/lister er utelatt i figuren, men inngår i beregningen.)

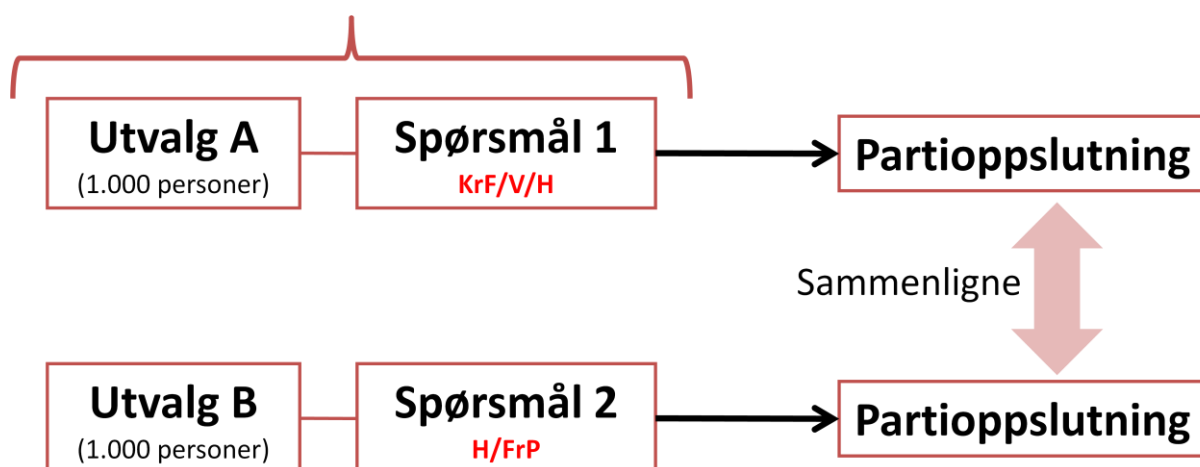
Tabell 1. Flertallspreferanser internt i hvert parti basert på svar fra stortingsrepresentantene enkeltvis i 2000-01 og 2005.*

	SV	AP	SP	KRF 2001	KRF 2005	V	H	FRP
Preferanseorden	SV AP SP KRF V H FRP	AP SV SP KRF V H FRP	SP KRF AP SV V H FRP	KRF SP V H AP SV FRP	KRF V/H SP AP FRP SV	V KRF H SP AP SV FRP	H V KRF FRP AP SP SV	FRP H KRF V AP SP SV
Mandater 1997	9	65	11	25		6	23	25
Mandater 2001	23	43	10		22	2	38	26
Mandater 2005	15	61	11		11	10	23	38

* Svarprosenten var 84 (N=138) på det første tidspunktet, og 70 på det andre (N=116). KrF er det eneste partiet hvor vi klart finner at preferansestrukturen har endret seg fra 2001 til 2005. Mandatfordelingen etter valgene 1997, 2001 og 2005 vises også. Stortingsrepresentantene ble stilt dette spørsmålet på de to angitte tidspunktene: "Hvis vi konsentrerer oss om stortingspartienes hovedsynspunkter, hvilke tre partier vil du si ligger nærmest ditt eget parti og hvilke tre partier ligger lengst unna?" Kilde: Narud og Rasch (2007).

Appendiks

To uker, februar 2009

Figur A1. Prinsippskisse av undersøkelsesopplegget som er brukt.

Tabell A1. Oversikt over feilmarginenes størrelse ved tosidige tester på 5% signifikansnivå, samt t-verdier. (Dette er altså differansenes feilmarginer.)

Partier	Uvektet (råmateriale)		Vektet	
	Feilmargin $\pm$	t-verdi	Feilmargin $\pm$	t-verdi
Rødt	1,8	1,07	2,0	0,86
SV	2,4	0,56	2,6	0,75
Ap	4,1	1,00	4,6	1,71
Sp	1,7	0,58	2,0	0,40
KrF	1,7	3,01	2,0	3,09
V	1,8	1,39	2,1	1,56
H	3,4	0,97	3,9	2,25
FrP	3,0	2,82	3,6	2,74
Beregningsgrunnlag	945/953 av 996/993		788/831 av 996/993	